

ZENE ÉS SZENVEDÉLY

Delacroix: Chopin (Louvre Museum, Paris)

Forradalmi etűd, Appassionata, Téli vihar etűd – a tépettségnek, zaklatottságnak nem-szabályos rendbe foglalt hangjai: a szabályosság végső határai a dinamikában, a harmóniavezetésben, stb. (A legenda, hogy Chopin nem tudott hangosan zongorázni, legalábbis minden erejét össze kellett szednie a fortissimóknál, talán nem valótlan, azonban könnyen írt hangos zenét.) Ezekben az opusokban valami keresi a szabályosság határait, és nem valaki – ha a szerző maga tenné, a tudatosság zenéjéről beszélnénk, de az indulatáról beszélünk: kiáltáshoz, dadogáshoz hasonlóan képzi a szenvedély a maga alakját a zenében, amely a letétben mutat csak szabályosságokat.

Tekintsünk ezekre: szerelmi téboly Messiaen Turangalilájában a zenekar tuttijainak dinamikai fokozásával, vagy Puccini Levéláriájának csöndes töprengésében, kiáltásszerű crescendójában és halkulásában. A szenvedély szabálytalanságot kér a formától. Legalábbis a forma tipikus alakjának módosítását, dinamikában, harmóniavezetésben, dallamvezetésben.

A huszadik századi elidegenedik az indulattól – különös, hogy a klasszicizmus is, amely elvetette Bachot, a huszadik század viszont épp ezért emeli magasba a zene mérnökét: a g-moll fantázia (orgonára) kivételével – de talán ezt a művet is beleértve – soha nem billen el a mértan és az érzelem kényes aránya a

szenvedély felé. Bach megérkezése a huszadik századba: a romantika problematikus, formabontó érája (amely paradox módon támogatta a Bach-életmű újbolli felfedezését, az impresszionizmus korának évtizedein át, amelyben – szemben a képzőművészeti impresszionizmussal – a zenében erősen megjelenik a struktúra fontossága.

VANITATUM VANITAS

(fotó: Saturninus@DeviantArt)

Van valami szenvedélytelenség a Vanitatum Vanitas ábrázolásokban? A koponya, az óra, a múlandóság metaforái a homo estheticus számára ajzószerke: a múlandóságba belevetve, az alábukó létezés illúziójától lerészegedve minden megtapasztalni, illatokat és színeket – van-e ennél kihívóbb epizód: minden kaland az első és a végső. Nem hasonlít másra. Nem az aktualitása miatt, hanem a szüntelenül jelen levő, egyszerre biológiai és esztétikai késztetéstől, hogy egyszerinek gondoljuk. A láztól és a dolgok képregény-szerűen összerendeződő, izgató rendjéhez, ami elvárásként, tapasztalásként és emlékezőként egyszerre hozza létre a maga megismételhetetlenségét – a konstrukció egyedisége egyedül az azt létrehozó szenvedély egyediségétől függ. Mintha illusztrálna az a nem-rationális szemlélet, hogy a dolgok matematikai készlete sosem fogy el – mennyi az esélye, hogy egy számítógép Mozart 40. szimfóniáját hozza létre annak összes, betáplált eleméből, matematikailag talán van erre esély, de a valóságban egy ilyen konstrukciót csak az élmény képezheti le, az a megismételhetetlen affekció, amelynek a mondinavója egyetlen formában írható le: mint Mozart 40. szimfóniája.

A matematika is szenvedély. A szenvedély leképzése is mindig esztétikum. A fölhöz csapott váza cserepeinek látszólagos rendezetlensége, egy széttépett

kézirat gyűrődései: számalmas készítésből létrejött egyszeri konstrukció, amely ábrázolható, szemlélhető, inspiráló lehet.

ELLENTÉTES PORTRÉK

Pierre Mornet: C. Gesualdo

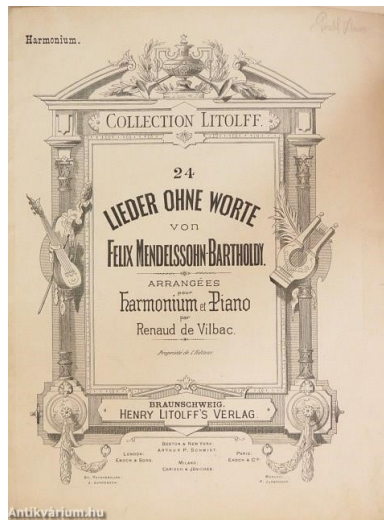
Ismeretlen alkotó: A. Stradella

Két ellentétes olasz barokk zeneszerző-portré: Carlo Gesualdo (Nápoly, 1566. március 8. – Nápoly, 1613. szeptember 8.) és Antonio Alessandro Boncompagno Stradella (Bologna, 1639. április 3. – Genova, 1682. február 25.). Az előbbi alkatánál fogva az érzelmek embere, a második a játéka és a hamisságé, az előbbi birtokol, utóbbi a máséra vágyik. Mennyivel nemesebb az első jellem, mennyire korlátoltabb is, milyen provokálóan és tékozlóan parttalan a másik. Gesualdo szerelmének és annak szeretőjének is gyilkosa lesz, Stradellát pedig meggyilkolják. Gesualdo élete végéig vezekel. A birtoklás szenvedélye és a szoknyabolond, csaló szenvedélye: milyen logikus és mennyire kísérteties, hogy az önemésztő szenvedély beteljesülése a még nagyobb önkínzás, a bűnös tévelygéseké : más álnoksága által elveszni.

A HALLGATÁS

A klasszikus, schuberti dalforma él tovább Mendelssohn "Lied ohne Worte" sorozatában, amely zongorára komponált instrumentális zene – vagy mégsem?

Hallgatása közben hangszeres zenét hallunk, programzeneként szemlélve a ciklust viszont már komplikáltabb kérdéssel állunk szemben.

Mi is a címe? "Dalok szöveg nélkül". Ha a sorozat darabjai dalok, akkor itt valami hiányzik, és ez a hiány nem az énekhangé, a szövegé inkább. A verbalitás hiánya fel sem tűnne, ha nem jelezné azt a szerző a címben – éppen szavakkal.

A szöveg – azzal, hogy nincs, sőt – fent jelzett módon (!) nem létezik – saját fontosságára hívja fel a figyelmet: a szavak nemléte nem egy "valamilyen létezőnek" a hiánya, hanem egyenesen a kezünkben levő partitúra ősöké, őselményé. A darab organikus része maga a címben található felkiáltójel-szerű gondolat: "nincsenek szavak". Az ihlető élmény formát ölt a zene anyagában, de maga a szerző már az elején közli: éppen arról hallgat, ami a legfontosabb, ha nem is a zenei mondanivaló, de kíváncsiságunk szempontjából mindenképp. Ehelyett a történetmesélés sajátos módját választja: több tételen keresztül "hallgatja el" a zongora magányos hangja a szövegnek csak a címben, ott is csak annak hiányával feltételezett sorait.

Másképp: az igazán árnyalt és gazdag verbális kommunikáció is nélkülözi a fogalmak direktségét – különösen, ha azok érzelmileg igazán fontosak, ha gazdagságukhoz a szavakat már kevésnek érzi a beszélő. Ilyenkor tagolással, egy kevésbé fontos szó hangsúlyával, az ellhallgatás jeleinek "kidolgozásával" segíti felhívni a másik figyelmét a mondanivaló súlyára.

A hallgatás élettana: egy nyúlfarknyi csend, ami motozni kezd a hallgatóban, egészen, míg a képzelet hozzá nem rendeli saját képzeletét, amiktől lassan már szabadulni sem tud (ezen az elven működik a féltékenység és a kíváncsiság is), míg rabja nem lesz saját képzelet-születteinek, kíváncsisága vagy féltékenysége mitológiájának. A csend mint hatók a képzeletben: az enigmaként működő semmi útja egészen a nyugtalanító és izgató képzetek kínzó végletességéig.

* **Csepregi György** (Budapest, 1966) magyar zeneszerző, képzőművész, irodalmi publicista. Tagja a Magyar Zeneszerzők Egyesületének, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete képzőművész tagozatának, az Alkotó Muzikusok Társaságának és az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda komolyzene tagozatának.